

Ett spektrum av känslor, inte alla klädsamma, fyllde mig i det ögonblick jag erbjöds detta ärofulla pris.

Jag är inte en hjälte. Jag är en bluff. Jag har fått en medalj som belöning för en annan mans tapperhet. Tacka nej!

Jag är inte någon frontkämpe för sanning och mänskliga rättigheter. Jag har inte lidit på grund av mitt författarskap. Jag har blivit rikligt lönad för det.

Inte heller kände jag mig jämbördig med någon av de tre författare som föregått mig på detta podium. Vaclav Havel som jag flyktigt lärde känna och vördade; den orädda Roberto Saviano. Båda blev på olika sätt sina verks martyrer. Och så Carsten Jensen, som skriver om konflikterna i världen och bär bud om dess plågor.

Om jag behövde ytterligare bevis för mina bristande kvalifikationer så räckte det att lyssna på det starka tal Daniel Ellsberg höll från samma podium för bara ett år sedan. Varför kopierade jag aldrig några hemliga dokument och bidrog till att stoppa ett krig?

Det var först när jag gav mig ut på upptäcktsfärd i Palmes liv och verk och drogs in i hans trollkrets, och upptäckte att jag delade det frändskap med honom som Ellsberg beskrivit så väl, som det började framstå som möjligt att tänka sig att jag kanske inte var en riktigt lika grov tavelmiss som jag först föreställt mig.

Att läsa, och reflektera över Palme, får dig att reflektera över vem du är och vem du hade kunnat vara, men inte blev, och över vart ditt moraliska mod tagit vägen när det behövdes. Man frågar sig vad det var som drev denne välbärgade guldgosse - från en aristokratisk familj, sprungen ur de bästa skolorna och det bästa kavalleriregementet, briljant skolelev, briljant student - att redan från start göra gemensam sak med de exploaterade, de behövande, de ringaktade och de ohörda.

Fanns det, som för många andra män och kvinnor av hans dignitet, ett definierande ögonblick av inre vrede och tyst beslutsamhet.

Som liten var han sjuklig och undervisades periodvis i hemmet. Han har en ensamvargs aura. Retade han sig på sina skolkamrater under de där åren: deras känsla av utvaldhet, deras förakt för de lägre klasserna, deras högljuddhet, deras vulgaritet och avsaknad av finess. Jag retade mig på mina. Ingen är lättare att hata än den föraktliga versionen av dig själv.

Graham Greene hävdade att en romanförfattare måste ha en liten skärva is i sitt hjärta. Fanns det en isskärva i Palmes hjärta? Han skrev kanske inte romaner, men det fanns en konstnär i honom, och lite av en skådespelare. Och han visste att man inte kunde förändra något utan politisk makt. Och den politiska makten kräver definitivt en isskärva eller två.

Lika lite då som nu uppskattade USA att ställas till svars av ett land som kunde avfärdas som löjligt litet. Och Sverige var ett alldeles särskilt irriterande löjligt litet land eftersom det var europeiskt, talade tydligt, var kultiverat, rikt och vitt. Men Palme älskade att vara den som irriterar. Han njöt av det. Njöt av att vara rösten utifrån, den som vägrar att låta sig kategoriseras, den som egentligen inte borde finnas i rummet överhuvud taget. Det lockade fram det bästa i honom. Jag måste medge att det då och då gör detsamma med mig.

Det var länge sedan jag senast hittade mäklarprospekt i min brevlåda om skyddsbunkrar i Nevadaöknen. Man tog sig ner till dem via ett fallfärdigt ruckel som byggts för att likna ett övergivet utedass. En hiss förde en ner till en lyxlägenhet 200 fot under marken där man kunde hålla ut tills domedagen var avklarad och allt återgick till det normala. Och när man hörde signalen ”faran över” och tog hissen upp var de enda som fanns kvar ens rika vänner och schweizarna. Varför är inte hotet om ett kärnvapenkrig lika påtagligt och skrämmande i dag som på Palmes tid? Beror det på att kärnvapenhotet är så allestädes närvarande, så diffust och så irrationellt? Nordkorea? IS? Iran? Ryssland? Kina? Eller dagens Vita hus med dess pånyttfödda evangelikaler som

drömmer om dagen då de troende ska ryckas upp genom molnen för att möta Herren.

Bättre då att investera vår existentiella fruktan i fenomen vi förstår:

bushbränder, smältande isberg och Greta Thunbergs obekväma sanningar.

Palme vägrade att vara irrelevant. Han skulle göra sin röst hörd, även om det skulle kosta honom livet. Och kanske gjorde det till sist det.

Men det kalla kriget var allt annat än irrationellt. Det var två spelare som fixerade varandra från var sin sida av ett schackbräde. Och trots allt listigt spionerande visste ingen av dem ett vitten om den andre.

Jag försöker föreställa mig hur Palme hade det under dessa år:

skytteldiplomatin, det tålmodiga samtalandet med människor som var fastlåsta vid sina positioner och rädda för sina överordnade.

Själv befann jag mig på spionerandets lägsta trappsteg, men till och med jag fick nys om nödfallsplaner för ett rent kärnvapenkrig.

Om du är i Berlin eller Bonn när de ryska stridsvagnarna rullar över dig se till att först förstöra dina dossierer. Först? Vad var det andra vi skulle göra? Och jag betvivlar att ens chanser skulle ha varit mycket bättre i Stockholm.

I augusti 1961 tittar jag på när taggtråden rullas ut vid checkpointen på Friedrichstrasse i Berlin, också känd som Checkpoint Charlie. Till och från under de följande dagarna bevittnar jag sedan hur Berlinmuren byggs, betongblock för betongblock.

Lyfte jag ett finger? Det gjorde ingen. Kanske var det just det som var det värsta med alltihop: den kvävande känslan av ens egen obetydlighet. Men Palme vägrade att vara irrelevant. Han skulle göra sin röst hörd, även om det skulle kosta honom livet. Och kanske gjorde det till sist det.

Det är oktober 1962 och Kubakrisen pågår. Jag är en underordnad diplomat på den brittiska ambassaden i Bonn och har just flyttat in i en ny bostad intill Rhen. Tyska hantverkare målar väggarna. Det är en solig eftermiddag och jag måste

ha haft ledigt för jag sitter i trädgården och skriver. Bullret från pråmar som passerar överröstar skrällandet i byggarnas transistorradio ända tills den ryter ut nyheten om Kennedys ultimatum till Chrusjtjov: ”Dra tillbaka missilerna, herr ordförande. I annat fall kommer ert land och mitt att befinna sig i krig”, eller en formulering med den innebörden.

Målarna tackar artigt för sig, rengör penslarna och åker hem för att vara med sina familjer när världen går under. Jag kör till ambassaden för det fall det skulle finnas arbete att göra. Det finns det inte. Så jag kör hem igen och fortsätter skriva på ”Spionen som kom in från kylan”.

Vad gjorde Palme när den sovjetiska flottan stävade vidare mot Kuba och världen höll andan i väntan på att få se vem som skulle blinka först?

Innan jag visste bättre föreställde jag mig att han hängde med huvudet i ensamhet någonstans, förtvivlad. Jag är en misslyckad fredsmäklare. Mina medlingsförsök har varit förgäves. Om världen går under är det mitt fel.

Men han hade inte tid med sådant. Han var här i Stockholm, drev på utbildningsreformer, förstärkte den svenska biståndsbudgeten och plockade upp skärvorna när Stig Wennerström, en hög svensk flygvapenofficer, avslöjats som sovjetisk spion.

Det är något som är lätt att glömma bort om Palme, diplomaten som arbetade för världsfred och nukleär nedrustning: han hade ett land att sköta.

Spioneri? Palme? Det har talats mycket om det.

Som ung praktikant i den svenska underrättelsetjänsten hade han tidigt fått smak på svartkonsten och fortsatte att ha det under resten av sitt liv. Och vem kan klandra honom? Om du måste utkämpa ett försvarskrig på ett halvdussin hemmafronter, om du vakar dig igenom nätterna i trista sammanträden, om en gatumobb av högerextrema huliganer bränner avbildningar av dig och kastar pil på bilder av ditt ansikte, kan man då tänka sig en större lättnad än att luta sig

tillbaka i kretsen av sina spioner och hänge sig åt intrigernas lindrande kraft. Och jag är inte ett dugg överraskad över att Palme samtidigt som han hudflängde amerikanerna för Vietnamkriget läste hemliga amerikanska underrättelserapporter.

Han hade trots allt ett land att skydda.

Jag fortsätter att läsa, och tänka mig, genom Palmes liv. Min känsla av samhörighet blir till habegär.

Palme fick inte se slutet på kalla kriget, men han genomlevde dess värsta år.

Och mot slutet av hans liv var de spåren märkbara: retlighet, förströddhet, otålighet, stridströtthet. Man ser tecknen i de sista fotografierna.

Och man lyssnar till den knappt kontrollerade vreden som bryter fram i hans röst när han läser sitt uttalande om bombningarna av Hanoi. Jag kan höra nervösa rådgivare bönfälla honom om att inte använda det förbjudna f-ordet, folkmord.

De nötte ner en, dessa amerikanska kärnvapenkrigare. Jag bär med mig ett särskilt obehagligt minne, och kanske gjorde också Palme det, av den amerikanska regeringens tjugo-och-någoting år gamla försvarsanalytiker som levde på rockmusik och Coca-cola medan de gjorde beräkningar, upp till och med den sista avrundade halvmiljonen, över hur många av oss som skull bli till aska vid den första attacken.

Det var deras aura av överlägsenhet som jag slogs av, deras ”vi vet mer om hur du kommer att dö än du”. Jag kunde inte få mig själv att gilla dem. Hade Palme något att göra med deras ryska motsvarigheter? Jag gissar att de var ungefär likadana.

Ibland var det de ledande Washingtonkrigarnas anständighet och artighet som tärde på dig. Goda familjefäder, minns jag. Verkligen anständiga människor: fotboll med ungarna på lördagarna, kyrkan på söndagarna. Jag träffade några av

dem. Det gjorde säkert också Palme.

Och jo då, de kunde medge att de hade en eller annan släng av sömnlöshet. Ett nervöst sammanbrott då och då. Något enstaka havererat äktenskap. Barn traumatiserade av vad de fångat upp av samtalen vid middagsborde, men i så fall berodde det bara på föräldrarnas slarv.

Palme, den beslutsamme icke-stridande vandrade mitt ibland dem. Artig.

Advokater emellan. Män emellan. Och se till att aldrig nämna f-ordet, folkmord.

Jag fortsätter att läsa, och tänka mig, genom Palmes liv. Min känsla av samhörighet blir till habegär. Jag vill ha en Palme i mitt land, som under min livstid aldrig har haft en statsman av hans sort.

Jag vill ha honom nu. Jag är inte bara en "remainer". Jag är rakt igenom europé, och jag vill berätta för honom att nu har rättorna tagit över skeppet. Det krossar mitt hjärta och jag vill att det ska krossa era hjärtan. Vi går i sömnen och behöver höra er röst så vi kan vakna och bli räddade från detta huvudlösa politiska och ekonomiska självskadebeteende.

Men det är försent.

Om Johnson och hans brexitörer hade fått som de ville skulle Big Bens klockor om bara några timmar - klockan 23 den 31 januari brittisk tid, vid midnatt i Europeiska unionen - ha ringt in ännu en stor brittisk seger över den gemena europeiska fienden.

Men så blir det inte. Lyckligtvis. Big Ben är indisponibel.

Om Johnson och hans brexitörer fått som de ville skulle fredagen den 31 januari ha proklamerats som Sankt Brexits dag. Från varje kyrktorn i landet skulle dånande klockor förkunnat de fröjdefulla tidenderna och Englands frejdade dannemän skulle ha hejdat sig i steget och svept mössan av hjässan till minne av Dunkerque, slaget om Storbritannien, Trafalgar, och i sorg över förlusten av vårt storslagna brittiska imperium.

Imperier dör inte bara för att de är döda.

Vi britter är nu nationalist. Det är i alla fall vad Johnson vill få oss att tro. Men för att bli nationalist behöver man fiender. Det sjabbigaste tricket i brexitörernas arsenal var att göra Europa till en fiende. ”Take back control!”, skrek de med den outtalade fortsättningen: och lämna över den till Donald Trump, tillsammans med vår utrikespolitik, vår ekonomiska politik, vårt sjukvårdssystem och, om de kan komma undan med det, BBC.

Med vår välsignelse har Boris Johnson intagit sin plats vid sidan av två andra yrkesskickliga samtida lögnare: Donald Trump och Vladimir Putin. Om Palme skulle försöka få sanningen av dem, vilken av de tre skulle han då vända sig till i denna variant av Venus skönhetstävling?

Ingen av de nämnda?

En dag kommer någon att förklara för mig hur det kan komma sig att det råder en så våldsamt efterfrågan på lögnare och populisterna i en tid när vetenskapen är visare, sanningen skarpare och kunskapen mer tillgänglig än någonsin förr.

Men ge inte Tories skulden för deras stora seger.

Det var Jeremy Corbyns Labour, med dess icke-linje i brexit-frågan, dess antisemitism och dess marxism-leninism på studentnivå som alienerade traditionella Labourväljare och gjorde dem hemlösa.

De blickade åt vänster och kände inte igen sin ledare. De blickade mot mitten, där ingen fanns. De var utleda på brexit och utleda på politik och förmodligen lika utleda på Johnsons röst som jag var. Så de höll för näsan och röstade på det minst dåliga alternativet.

Och, ärligt talat, vem kan lasta dem för det?

Palme hatade kriget, men jag vet inte hur mycket av det han faktiskt upplevde. Lite räcker långt. Gjorde det i alla fall för mig.

Men första försiktiga glimt fick jag när jag besökte Kambodja strax efter det amerikanska nederlaget. Långt före mig hade Palme rest i sydostasien och med

egna ögon sett de katastrofala konsekvenserna av fransk, brittisk och amerikansk kolonialism. När jag kom dit var katastrofen helt och hållet amerikaägd.

Kanske hade vi samma mardrömmar.

Phnom Penh är inringad. Taxichauffören tar 30 dollar för att ta dig till fronten. ”You want shooting?”, frågar han. Ja, tack, jag vill ha skottlossning. Han parkerar. Du promenerar resten av vägen. Du blir beskjuten och går tillbaka till taxin.

Längs vägen tillbaka till hotellet sitter barn på trottoaren och säljer flaskor med bensin som sugits upp från tanken på övergivna bilar. En flaska skulle kunna ta livet av vartenda barn på gatan.

I utkanten av Phnom Penh ger ett batteri artilleriunderstöd åt en infanteriattack mot den osynliga djungelfienden. Döva av kanonmullret flockas barn kring artilleripjäserna. Alla väntar de på att deras fäder ska komma tillbaka. De vet att om han inte gör det kommer befälet att stoppa hans sold i egen ficka i stället för att rapportera honom som död.

Jag är i Sidon i södra Libanon, gäst hos den palestinske befälhavaren Salah Tamari. Han tar mig med till barnsjukhuset. En pojke med benen bortblåsta gör tummen upp. En annan drömmer om att få börja på universitetet i Havanna så snart han får sin syn tillbaka.

Palme har tre söner. Jag har fyra. Kanske hade vi samma mardrömmar.

Vilket påminner mig om att som det nu ser ut kommer en av de första åtgärder Johnsons post-brexite-regering vidtar bli att beröva barnflyktingar rätten att återförenas med sina föräldrar i Storbritannien.

Hur skulle Palme ha bemött dagens orwellska lögnmaskiner, den som skulle ha fått Joseph Goebbels att rodna under det att den nöter ner vår anständighet, vårt sunda förnuft och får oss att ifrågasätta odiskutabla sanningar?

De sista resterna av Jamal Khashoggi lär nu ha sopats under mattan på det saudiska konsulatet i Istanbul. Gärningsmännen har av egen fri vilja erkänt att det hela var en impulshandling. De blev lite övertända, som grabbar ofta blir, och har nu blivit reglementsenligt halshuggna i överensstämmelse med den saudiska rättvisans mest upphöjda principer.

Kronprinsen är chockad. Allt annat är fake news. Ingen bensåg. Inga skrik.

Ingen Khashoggi-kopia som promenerade ut från konsulatet i fel skor.

Här har jag en fråga: Om Palme vore Sveriges statsminister i dag, och Sverige hade ett fett vapenavtal med Saudiarabien, hur skulle han agera? Skulle han inta den sansade och avslappnade brittiska hållningen och säga, hallå där, för guds skull, låt oss sluta tjafsa och i stället få i väg nästa leverans. De är araber. De har ett krig att hålla i gång. Eller skulle han, som jag vill tro, låta vapenindustrin veta att vad det än kostar, se bara för helvete till att sätta stopp för det här.

Jag vet inte om Palme läste mig, ni skulle häpna om ni visste hur många människor det finns som inte har gjort det. Vad jag dock vet är att jag ganska snart efter att jag börjar sätta mig in i hans liv och de frågor som inspirerade honom fick en känsla av att varje bok jag skrivit var ett slags omedvetet fotsteg i hans spår.

Min centrala gestalt, tillika den jag är mest känd för, är George Smiley. Liksom jag själv rekryterades Smiley till Secret Service i den tidiga ungdomen, och trots sina ambitiösa utflykter till den tyska 1600-talslitteraturen, var han i själ och hjärta inte hemmastadd i någon annan värld än den hemliga.

Genom hela sitt långa yrkesliv anfäktades han av moraliska tvivel. När jag ombads att rita ett porträtt av honom blev det en ensam man som bär sin häst i motlut - en bild som kanske skulle ha framkallat ett trött igenkännande leende hos Palme.

Smiley och jag har en historia tillsammans, 60 år. När jag har ändrat riktning har Smiley följt med. Ibland har Smiley varit bättre på att hitta vägen och jag

har följt efter honom. Det är vad som händer om man skapar en gestalt som är smartare än en själv.

Här har vi Smiley 1979, när det såg ut som om kalla kriget skulle pågå för evigt. Med hjälp av ett exemplariskt hantverkskunnande har han lurat över sin sovjetiska motståndare, kodnamn Karla, till sin egen sida av Berlinmuren. Han har gjort det genom att utnyttja vad vi brukade kalla ett karaktärsfel hos denne annars ogenomtränglige, järnhårda kommunist.

Jag ser en outhärdlig otålighet brinna i honom, därför att han ser och känner klarare och snabbare än någon annan i rummet.

Karaktärsbristen i fråga är kärlek: en fars kärlek till sin psykiskt sjuka dotter. I trots mot varenda regel i KGB:s handbok har Karla skickat sin älskade dotter till ett schweiziskt sanatorium, och Smiley har utnyttjat sin vetskap om detta till att utpressa honom. Och här kommer nu Karla, sovjetisk selot, kärleksfull far, avhoppare, tvärs över Glienickebron från Östberlin till Västberlin.

”George, du vann”, säger Peter Guillam, Smileys lojale lärjunge.

”Gjorde jag!? Ja, jag förmodar det”, svarar Smiley.

Palme skulle ha känt samma självförakt.

När kalla kriget tagit slut, och västvärlden fortsatte att gratulera sig själv, kände Smiley sig förrådd. Det gjorde jag också. Palme skulle ha känt sig förråd om han varit i livet.

Var fanns den utlovade freden, den vi alla väntat på? Var fanns den stora visionen? Försoningen? Det avtal om kärnvapenavrustning som Palme outtröttligt hade arbetat för? Var fanns den Marshall-plan som skulle kunna få slagna nationer på fötter?

Och framför allt, var fanns hoppets och förnyelsens röst?

Är det att vara för fantasifull om man föreställer sig att Palme skulle ha kunnat vara den rösten om han fått leva?

Här har vi Smiley 1990, ett år efter murens fall och fyra år efter Palmes död.

”En dag kommer historien kanske att tala om för oss vem det var som verkligen

vann. Om ett demokratiskt Ryssland stiger fram, ja då kommer Ryssland att ha varit vinnaren. Och om västvärlden kvävs av sin egen materialism, då kan väst fortfarande visa sig vara förloraren.”

Jag ser Palme nicka.

Och här har vi Smiley i hög ålder, han har alltid varit äldre än mig, en fadersfigur. Fortfarande letar han efter svaret på en fråga som jagat honom genom hela hans liv: Har jag kompromissat med min mänsklighet till den grad att jag förlorat den?

”Vi var inte obarmhertiga, Peter”, insisterar han inför samma lärjunge. ”Vi var aldrig obarmhertiga. Vi hyste en större barmhertighet. Förmodligen var den missriktad. Den var helt säkert meningslös. Vi vet det nu. Men vi visste det inte då.”

För mitt inre hör jag Palme protestera energiskt. ”Det där är ett ohållbart och självrättfärdigat argument, som skulle kunna appliceras på vilken monstruös handling som helst begången i demokratins namn.”

Jag ser ett skarpt, rörligt ansikte. Rastlösa ögon, ibland till hälften slutna. Leenden, spontana och framtvingade. Ett ansikte som kämpar för att vara överseende gentemot mindre skarpa hjärnor; sårbart, på sin vakt, ädelt på det sätt vi förknippar med unga poeter. Den precisa rösten som nästan aldrig tvekar, inte ens när dess ägare kokar.

Jag ser en outhärdlig otålighet brinna i honom, därför att han ser och känner klarare och snabbare än någon annan i rummet.

Jag hade varit nervös inför en diskussion med honom därför att han skulle ha utklassat mig även om det varit jag som hade haft rätt. Men jag träffade honom aldrig. Jag är hänvisad till att lyssna till honom och betrakta honom och läsa honom. Och sedan gäller det bara att försöka hinna ikapp.

Han höll sitt sista tal i FN 1985: ett fåfängt försök att få till stånd ett internationellt, lagstadgat förbud mot kärnvapen, Trettio år senare röstade den svenska regeringen för just ett sådant förbud. När regeringen nu uppmanats

bekräfta sitt ställningstagande har den efter amerikanska påtryckningar skjutit upp beslutet. Frågan är åter uppe på bordet. Vi får se hur det går.

Hur skulle Palme vilja bli ihågkommen? Låt oss börja så här.

För sitt liv, inte för sin död.

För sin humanism, sitt mod och för bredden och fullständigheten i den humanistiska vision som var hans.

Som en röst för sanningen i en värld fast besluten att grumla den.

Genom de inspirerade och kreativa projekt som unga människor varje år genomför i hans namn.

Är det något jag skulle vilja addera till detta epitafium?

En rad av den amerikanska författaren May Sarton som han skulle ha gillat:

Man måste tänka som en hjälte för att kunna bete sig som en helt vanlig anständig mänsklig varelse.

Och hur skulle jag själv vilja bli ihågkommen.

Mannen som fick Palmepriset 2020 passar mig utmärkt.

© David Cornwell, January 2020

Översättning: Per Svensson